

Tutkimus Agricolan teosten adpositioiden funktioista ja taustoista

Heidi Salmi: *Mikael Agricolan teosten kielen ala-, ylä- ja pää-vartaloiset adpositiot.* Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 307. Turku 2010. 375 s.
ISBN 978-951-29-4505-4.

Heidi Salmen vuonna 2011 tarkastettu väitöskirja käsittelee Mikael Agricolan kielen *ala-*, *ylä-* ja *pää-*vartaloisia adpositioita eli niitä pre- ja postpositioita, jotka alkuperäisimmässä funktiossaan tarkoittavat ala- ja yläpuolella olemista. Tämä toistaiseksi vähälle huomiolle jäänyt aihe on erittäin tärkeä ja mielenkiintoinen, koska Agricolan tekstien lähdekielet kreikka, latina, saksa ja ruotsi eroavat selvästi suomesta siinä, että ne käyttävät paljon enemmän adpositioita silloin, kun suomessa voi käyttää adverbiaalista sijamuotoa.

Tutkimuksen tavoitteet

Salmen työn keskeisimpänä tavoitteena on systemaattisesti esiintymiä käsittelemällä saada uutta tärkeää tietoa Agricolan kielenkäytöstä. Tutkimuksessa pyritään selvittämään, mitkä adpositiot hänen kielessään ilmaisevat alapuolella ja yläpuolella olemista ja millaisissa suhteellista sijaintia kieliopillisemmissä funktioissa kyseisiä adpositioita käytetään. Kieliopillistumisen myötä al-

kuaan suhteellista sijaintia ilmaisevat adpositiot voivat toimia sekundaarisissa tehtävissä ja ilmaista esimerkiksi väylää tarkoittavia, temporaalisia ja vielä abstraktisempia suhteita, kuten esimerkiksi kausaalisuutta. Työn tavoitteisiin kuuluu myös otsikossa mainittujen ja muiden adpositioiden välisen mahdollisen työnjaon selvittäminen. Koska tämä tavoite kuitenkin on rajoitettu koskemaan vain adpositioiden ensisijaisimpia paikkaa ilmoittavia merkityksiä, se menettää korpuksen perustuvassa työssä melkein kokonaan merkityksensä. Tarkkaa alkuperäismerkitystä ilmaisevia kilpailijoita ei ole ja lähimerkityksiä ilmaisevia vain vähän. Näitä ei kuitenkaan käsiteltävässä työssä tutkita. Näin myös Agricolan kielenkäytössä dokumentoitu semanttinen päällekkäisyys *päällä* ja *ylitse*-sanojen välillä on jo johdannossa rajattu tutkimuksen ulkopuolelle (s. 24). Väitöstudiumin kohteena ei siis ole *ala-*, *ylä-* ja *pää-*vartaloisten adpositioiden käytön kontrastiivinen ja muista adpositionaalista tai sijamuotoja käyttävistä ilmaisukeinoista erottava analyysi. Tutkimus toisin sanoen puntaroi Agricolan kielen sisäistä systeemiä vain rajallisesti. Kysymyksenasettelu on tässä suhteessa jo sellainen, ettei se lähesty reformaattorin kieltä systemaattis-analyttisellä tasolla vaan lähinnä kielenkäytön kuvaustasolla.

Salmella on työssään koko joukko muitakin tavoitteita. Tarkan vertailun avulla on tarkoitus saada selville, mikä on Agricolan adpositiorakenteiden ja lähdekielen ilmaisuvälineiden välinen suhde. Erityisesti kiinnitetään huomiota rakenteisiin, jotka ovat suomen kielen näkökulmasta epätyypillisiä, ja pyritään selvittämään, mihin lähdekielen alkuperään nämä epätyypilliset mallit mahdollisesti perustuvat, missä semanttisissa konteksteissa niitä käytetään ja missä määrin ne ovat leksikaalistuneet. Työn tavoitteena on myös kuvata, kuinka Agricolan adpositioiden käyttö poikkeaa nykysuomesta. Tätä silmällä pitäen Salmi vertaa vuoden 1548 Uuden testamentin käännöstä vuoden 1992 käännökseen. Lisäksi tarkoituksena on saada luotettavaa tilastollista tietoa Agricolan adpositioiden käytöstä.

Perinteisen Agricola-tutkimuksen jalanjäljillä

Mikael Agricola ja hänen kiелensä on ollut tutkimuksen kohteena jo yli sadan vuoden ajan. Voidaan epäilemättä sanoa, että Agricolan teokset ovat tutkituimpia suomenkielisiä tekstejä. Agricolan kieltä käsittelevät lingvistiset väitöskirjat ovat siitä huolimatta harvinaisia, mikä jo sinänsä lisää Salmen tutkimuksen merkitystä. Viimeinen tähän aihepiiriin kuuluva teos ennen Salmea on Nikkilän loppuheittoa käsittelevä tutkimus vuodelta 1985. Heidi Salmi tuntee Agricola-tutkimuksen pitkän ja poikkeittieteellisen perinteen erittäin hyvin. Hän sanoo omankin tutkimuksensa sijoittuvan fennistiikassa vanhan kirjasuomen tutkimuksen filologiseen tutkimusperinteeseen (s. 23). Uudempien tutkimushaarojen, kuten kontekstin

ja kielikontaktin aiheuttaman kieliopillistumisen tutkimuksen, tuloksia hän käyttää omien analyysitulostensa kuvauksen viitekehyksenä, mutta ei varsinaisesti kuitenkaan käytä näiden tutkimushaarojen metodologiaa.

Työn rakenne, menetelmät ja aineisto

Tutkimustyö jakautuu selkeästi teoria ja analyysiosaan. Teoriaosassa valaistetaan Agricolan teosten käännösmetodeja (luku 2), suomen ja lähdekielten sijajärjestelmiä (luku 3), adpositioiden sanaluokan keskeisiä piirteitä ja sanaluokan taustaa (luku 4) sekä esitetään adpositioiden kieliopillistumiseen liittyviä keskeisiä tutkimustuloksia (luku 5). Luvussa 3, jossa kuvataan lähdekielten sijajärjestelmiä, olisi sijojen funktioista lähtevä systemaattinen kuvaus ollut referointia parempi tapa lähestyä lähteitä: lähteiden erilaiset painotukset ja terminologiset erot heijastuvat haittaavasti osakuvauksissa ja tekevät kokonaisuudesta heterogeenisen. Synteesin puuttumisen takia on esimerkiksi jäänyt huomaamatta, että uudemman muinaisruotsin kolmannen persoonan pronominiin akkusatiivi eroaa nykyruotsin persoonapronominiin akkusatiivista, joka muodoltaan on vanha datiivi ja täyttää sekä entisen datiivin että entisen akkusatiivin funktiot (s. 42). Tässä tai adpositioiden kieliopillistumista esittelevässä luvussa olisi ollut paikallaan myös luoda lyhyt katsaus niin sanottujen prepositiokaasusten syntyprosessiin ja valenssimuutoksiin. Niiden jäljet näkyvät monesti esimerkiksi Lutherin teoksissa synkronisena vaihteluna (mm. Korhonen 2006, 1981). Psalmtarin saksannoksessa verbi (*ver*)trauen 'uskoutua, luottaa' voi ilman huomattavia merkityseroja esiin-

tyä sekä datiivin että prepositiokaasuksen kanssa: *Er ist ein Schilt allen die jm vertrawen* (Luther 1545-980-[Ps-18:31]). ~ *Hen on caikein Kilpi / iotca henen pä-lens wskaldauat* (A-III-234-[Ps-18:31]). *ES ist gut auff den HERRN vertrawen* (Luther 1545-1068-[Ps-118:8]). ~ *Parambi on vskalta HERRAN päle* (A-III-387-[Ps-118:8]). Taustatiedot prepositiokaasusten syntymisen ehdoista olisivat hyödyntäneet lähdekielten joissakin valenssi-suhteissa toimivien adpositiorakenteiden mallivaikutuksen käsittelyä, joka kattaa noin kolmasosan väitöskirjasta. Samanlainen valenssivaihtelu esiintyy monien verbien yhteydessä (esim. *luottaa, ihas-tua, ihmetellä* jne.) Agricolanakin teksteissä. Erittäin mielenkiintoinen kysymys jatkotutkimuksille on, miten kohdekielen valenssivaihtelu suhtautuu lähdekielten vaihteluun.

Analyysiosia alkaa luvulla (6), joka käsittelee korpuksena käytettyjä lähde-tekstejä sekä adpositioiden täydennysten ja adpositiorakenteiden pääsanojen semanttista luokittelua. Hienovaraisen ja osittain itse sovelletun semanttisen luokittelun tarpeellisuutta ja muotoa olisi tässä ollut hyvä perustella taustaoletuksin. Voitaisiin esimerkiksi ajatella, että kontekstianalyysin päämääränä olisi ollut alun perin tunnistaa rakenteita, joilla on suuri reanalyysi- ja analogiapotentiaali, määritellä niiden esiintymistiheys sekä osoittaa, miten sekundaarit, toisin sanoen kieliopilliset merkitykset ovat yleistyneet. Tosin semanttinen kontekstianalyysi ei viime kädessä pysty täyttämään oletettua tarkoitusta, koska yhdessäkään kolmesta analyysiluvusta (7–9) ei yhdistetä relevantteja kontekstikonstituentteja vaan ne kuvataan tarkkarajaisesti (rakenteiden merkitykset, nominaaliset täydennykset, pääsanat

jne.) ja esitetään taulukoissa. Analyysiluvut (7–9) on jäsennely työn otsikossa mainittujen vartaloiden mukaan. Jokaisen luvun alussa on esitelty adpositioiden etymologiaa. Sitten seuraa jokaisen yksittäisen preposition mukaan jäsennelynä tilastotietoja niiden käytöstä sekä väliotantamenetelmällä suoritettu vertailu lähdeteksteihin. Seuraavaksi pohditaan sitä, miten adpositiot käyttäytyvät syntaktisesti ja missä merkityksessä niitä käytetään tai ei käytetä. Lopuksi otetaan tarkemman analyysin kohteeksi sellaiset adpositiorakenteet, jotka näyttävät suomele epätyypillisiltä ja jotka siis oletettavasti on muodostettu vieraan mallin mukaan. Se, mikä ymmärretään epätyypilliseksi tai vieraaksi, perustuu suurella määrällä nykysuomeen ja kirjoittajan intuition. Adpositiosta *päälle* on ollut tarpeellista muodostaa alaryhmiä konstruktioiden pääsanoina toimivien verbien semantiikan mukaan, koska Agricola käyttää sitä usein rakenteissa, joilla on valenssisuhde pääsaan (esim. *muistacat Lothin Emenen päle* (A-II-220-[Lk-17:32]) 'Muistakaa Lootin vaimoa'; *Mite te jh-mettelet temen päle* (A-III-320-[Ap 3:12]) 'Miksi te tätä ihmettelette' jne.). Kunkin alaluvun lopussa on valaistu Agricolan kielen ja nykysuomen välisiä käyttöeroja sekä tiivistetty adpositioita koskevat tulokset. Kirjan kolmas luku, jossa on vain yksi pääkappale, sisältää laajan tiivistelmän.

Aineisto, jota Salmi käsittelee edellä kuvatun analyysialgoritmin järjestyksessä, on valtava. Se koostuu kai-kista Agricolan kielen *ala-*, *ylä-* ja *pää-*vartaloisista adpositioesiintymistä, joita on löytynyt yhteensä 2 830 kappaletta. Aineisto soveltuu laajuudeltaan ja sisällöltään hyvin kuvauspainotteiseen tutkimustarkoitukseen. Esiintymien ke-

ruu on ollut haastava tehtävä, koska kyseiset sanat esiintyvät osittain samoissa muodoissa myös adverbeina, substantiiveina ja jopa partikkeliverbien irrallisina osina. Materiaalin keruuta on lisäksi monimutkaistanut Agricolan epätasainen ortografia. Esimerkiksi yksin adpositio *päälle* esiintyy yhdessätoista eri kirjoitusasussa: *päle, pälle, pällen, pälen, pällen, pelle, pele, päälle, pälä, pällä* ja *pällle* (s. 185). Tekijän päätöstä elektronisten korpusten aikanakin turvautua ensisijaisesti manuaaliseen keruumenetelmään on pidettävä onnistuneena. Laaja aineisto on antanut mahdollisuuden adpositioiden käytön ja merkityksen erittäin tarkkaan kuvaukseen. Access-tietokannan käyttö on monipuolistanut aineiston tilastollista käsittelyä.

Analyysien tuloksia ja tulevien tutkimusten tehtäviä

Koska tässä tutkimuksessa käsiteltyjä adpositioita ei tähän mennessä ole vanhasta kirjasuomesta perusteellisesti tutkittu, on jo yksin niiden kvantitatiivinen jakautuminen äärettömän mielenkiintoista. Huolellisesti koottu korpus paljastaa paljon suuremman heterogeenisyyden kuin olisi uskaltanut odottaakaan: 170 *ala*-vartaloista, 2 558 *pää*-vartaloista ja 2 *ylä*-vartaloista adpositiota (s. 23). Kaksi kolmasosaa hyvin runsaslukuisista *päälle*-adpositioista kuuluu sellaisiin valenssidonnaisiin rakenteisiin, jotka ovat tavallisia myös lähdekielissä (s. 206): esimerkiksi *uskoa jonkun päälle* 'uskoa johonkin', *ajatella jonkin päällä* 'ajatella jotakin'. Tutkittujen adpositioiden merkitys ei ole muissa kuin valenssidonnaisissa rakenteissa nyky-aikaan mennessä paljoakaan muuttunut. Alkuperäinen spatiaalinen merkitys on

edelleenkin hallitseva. Harvemmin niillä ilmaistaan aika- tai vielä abstraktisempia suhteita. Temporaaalisia merkityksiä on esimerkiksi adessiivisilla adpositioilla sellaisissa rakenteissa kuin *yhden Sabbatin peiuen päälle* (A-II-272-[Jh-9:14]) 'yhtenä sabbatin päivänä' ja *Pinattu poncius Pilatusen alla* (A-0-009) 'kärsi Pontius Pilatuksen aikana'. Mielenkiintoista on, että allatiivimuotoinen adpositio *päälle* ei esiinny Agricolalla sellaisessa temporaaalisessa funktiossa kuin *ruoan päälle* 'ruoan jälkeen'. Missään tapauksessa ei kuitenkaan voida sulkea pois mahdollisuutta, ettei sitä jo silloin olisi käytetty tässäkin tehtävässä, sillä Salmi viittaa aivan oikein siihen, että Agricolallakin tavattavassa merkityksessä *lisäksi* on säilynyt temporaalinen dimensio (s. 316).

Vertailu nykyiseen raamatunkäännökseen osoittaa, että vain 14 % kaikista vuoden 1548 Uuden testamentin tutkimuksen kohteena olevista prepositioista on säilyttänyt paikkansa vuoden 1992 suomennokseen asti. Paikkaa ilmaisuvista adpositioista on 44 % korvattu sijamuodolla. Sama pätee myös vajaan kahteen kolmasosaan adpositioista, jotka ovat jotakin valenssisuhdetta kuvaavana elementtinä. (S. 356–358.)

Tekijä on löytänyt suuren määrän teoreettisesti mielenkiintoisia lisäkysymyksiä, joihin vastaaminen olisi mahdollisesti paisuttanut kolmea vartalotyyppiä ja yhdeksää adpositiota käsittelevää työtä liikaa. Toisaalta tämä olisi vaikuttanut ratkaisevasti myös esitettyjen kuvailevien tutkimustulosten arviointiin. Voimme ymmärtää adpositioiden roolin Agricolan käännöskielen kokonaissysteemissä vain, jos tiedämme, mikä on adpositiorakenteiden vaihtoehtoisten ilmaismahdollisuuksien suhde. Tutkittavaksi jää näin esimerkiksi vielä, onko Agrico-

lan kielessä adpositiofraasien ja vastaa-
vien paikallissijaisten nominifraasien vä-
lillä jonkinlainen työnjako. Suhteellisen
nopeasti suoritettavien nominikohtaisten
pistokokeiden perusteella olisi ehkä jo tä-
män työn puitteissa voinut ottaa selvää,
millainen tilastollinen suhde on näiden
molempien ilmaisuvaihtoehtojen välillä,
varsinkin kun osaselitystä erosijaisten
adpositioiden yllättävään vähäisyy-
teen etsitään sijamuotojen frekvenssistä
(esimerkiksi s. 139). Koska nämä lisä-
kysymykset ovat tutkimuskohteen kan-
nalta osittain perustavanlaatuisia, olisi
mielestäni ollut paikallaan rajata tutki-
mus vain yhteen vartaloon: esimerkiksi
vartaloon *pää*-. Tietyin määrin samassa
funktiossa esiintyvien vaihtoehtoisten
ilmaisukeinojen suhteiden valottaminen,
kuten *suuntasija* vs. *päälle*-adpositio ja
ylitse vs. *päälle*-adpositio, olisi tutkimuk-
sessa voinut yhtä hyvin löytää paikkansa
kuin sen kysymyksen pohtiminen, mitä
päälle-aineuksen vaihteleva käyttö irral-
lisena verbin osana (esim. 1) ja kiinteän
sanaliiton tai yhdyssanan osana (esim. 2)
voi kertoa *päälle*-adposition sisäisestä tai
kontaktisidonnaisesta leksikaalistumis- ja
kieliopillistumispotentialista.

- (1) Ei nijn / ette minulla oli *iota-*
kin candamist minun *Canssani*
päle. (A-II-392-[Ap-28:19].)
- (2) [...] nin ettei henelle *sillen mi-*
ten ole pälecandamista ia wati-
mista. (A-II-411-[Rom-e].)

Kumpaakaan tapausta ei voida suoraan
yhdistää mihinkään lähdetekstin raken-
teeseen, eikä niissä näin ollen voida epäillä
minkäänlaista interferenssiä. Esimerkki
2 ei kuitenkaan päässyt tutkimuskorpuk-
seen, kuten eivät muutkaan yhdysverbit.

Lähdetekstien ja tyylikeinojen rooli tulkinnoissa

Agricolan lähdetekstien tarkastelu on ol-
lut erittäin haastava tehtävä, joka edellyt-
tää monipuolista kielitaitoa. Tästä tehtä-
västä Salmi on suoriutunut suvereenisti.
Perinteisen vertailevan analyysin puut-
teet paljastuvat lähinnä käytetyssä meta-
kielessä. Sellaisia ilmaisuja kuin ”*x* nou-
dattaa *y*:tä”, ”*x* on *y*:n esikuva”, ”*x* ei vas-
taa *y*:tä” ja ”*y* toimi mallina *x*:lle” käyte-
tään pitkälti synonyymisesti, joten raja
käännösinterferenssien todistamisen ja
eri systeemien – siis Agricolan ja lähde-
kielten – vertailemisen välillä ei ole kovin
selkeä. Pikemminkin kirjoittajalla näyt-
täisi olevan käsitys, että kohdekielen ja
lähdekielten välillä vallitsevat rakenteel-
liset samankaltaisuudet johtuvat melkein
automaattisesti käännösprosessista. Ra-
kenteelliset yhtäläisyydet voivat kuiten-
kin myös edustaa tavanomaiseksi tullutta
kielenkäyttöä, jonka muotoutumiseen
ovat ratkaisevasti vaikuttaneet esimer-
kiksi varhaisemmat kielikontaktit. Agri-
cola käytti tutkittavia adpositioita myös
oman – vaikkakin tiettyjä malleja nou-
dattavan – systeeminsä mukaisesti.

Muutamissa loppupäätelmissä tut-
kija valitettavasti ei pääse oletuksia pi-
temmälle, vaikka aika vähäisten lisä-
tarkastelujen avulla olisi ollut mahdollista
saada ainakin suuntaa antavia vastauk-
sia. Salmi olettaa esimerkiksi, että *alla*-
adposition suhteellisen suuri esiintymä-
määrä *Messussa* voisi selittyä sillä, että
pääosa tekstistä on käännetty ruotsista
(s. 95, 115). Kuitenkin näiden yhteensä
kymmenen esiintymän tarkastelusta olisi
käynyt ilmi, että niistä yhdeksän esiin-
tyy vanhatestamentillisessa tekstissä eikä
siinä osassa, jolle ruotsinkielinen lähde-
teksti on ainoa mahdollisuus. Sen lisäksi

jotkut niistä esiintyvät konstruktioissa, joille ei ole paikallissijaista vaihtoehtoa, esimerkiksi *Henen wasenkätens ombi minun Pääni alla* (A-III-129-[KV-2:6]).

Toinen toistuvasti esiintyvä oletus, joka olisi ilman muuta kaivannut lisäperusteluita, on se, että syynä adpositioiden vierasvoittoiseen käyttöön voisi olla raamatullisen tyylin tavoittelu. Agricolan tyylikäsityksen alkuperää ei pohdita. Selvitettävä olisi muun muassa se, missä määrin raamatullinen tyyli on abstrahoitavissa muunkielisiä käännöstekstejä ja vastaavien kielten puhuttuja varieteetteja vertailemalla. Raamatun kielen arkaistisiin piirteisiin viittaaminen (s. 32) ei ainakaan päde Agricolan suomen kielen käyttöön. Esiagricolalaisen ajan kirjallista perinnettä, jota kuvataan sivuilla 30–31, ei voi sellaisenaan suhteuttaa Agricolan tyyliin. Tyylin pohdinnan pitää tapahtua tekstilajikohtaisesti. Toisaalta esimerkiksi Saksasta tiedetään, että ensimmäiset uskonpuhdistuksen hengessä tehdyt käännökset poikkesivat tyyliältään huomattavasti aikaisemmista käännöksistä. Martti Luther esimerkiksi yritti välttää Vulgatan raskasta tyyliä (Sonderegger 1998: 245).

Kieliopillistumistutkimus viitekehystenä

Tutkimuksissaan Heidi Salmi käyttää kieliopillistumisteoriaa lähinnä viitekehystenä vertaillen Agricolalla esiintyvää adpositioiden käyttöä uudempiin raamatunkäännöksiin.

Kirjoittaja on tietoinen siitä, että kieliopillistumisteorioita voidaan soveltaa tutkimuskohteeseen vain rajatusti, koska vanhempiin teksteihin perustuva vertailumateriaali puuttuu. Työ vaikuttaa kuitenkin juuri tässä suhteessa vä-

hiten tasapainoiselta. Analyysikappaleissa ei juurikaan pohdita reanalyysi- ja analogiaprosesseja, vaikka olisi voitu lähteä liikkeelle sellaisista kohdista, joissa rakenteiden semanttinen luokittelu ei ole yksiselitteinen tai joissa kuvaannollinen tulkinta on mahdollinen.

Itse rakenteiden kieliopillisuusasteen määrittäminenkin vaikuttaa välillä pinnalliselta, mistä kertoo seuraava sitaattikin: ”Nimissä-merkityksinen *ala*-adpositio on Heinen [ym. 1991] mukaan kieliopillisempi kuin nykykielen *alle*-adpositio (s. 134).” Ensiksi pitää tietenkin kysyä, onko adpositio ylipäättään jo kieliopillistunut merkitykseen ’nimissä’ vai onko tässä vielä kyse kuvaannollisesta kielenkäytöstä. Samaa pinnallisuutta ilmenee myös alaviitteessä 31 sivulla 68, jossa annetaan ymmärtää, ettei *pää*-sana noudata tyypillistä kieliopillistumista ruumiinosasta paikanilmaukseksi, koska paikanilmaus on sen alkuperäinen merkitys. Ratkaisevaa on kuitenkin, mistä merkityksestä kieliopillistumisprosessi saa alkunsa, eikä se, mikä oli sanan alkuperäinen merkitys. Tätä Salmen siteeraama Suutarikin (2004, 2006) korostaa.

Hyvin tarkasti kuvaillen ja korpuksen esiintymät tyhjentävästi käsitellen Salmi analysoi 1 374 ”vierasperäistä mallia noudattavaa adpositiota”. Sellaisiksi hän katsoo adpositiot, ”joille ei löydy semanttista motivaatiota suomen kielestä” (s. 160). Tässä yhteydessä hän ei jätä huomioimatta rajanvetämisen problematiikan kiistanalaisuutta, joka johtuu siitä, että nykyisestä puristis-ideologisesti ”puhdistetusta” kielisysteemistä käsin on vain rajalliset mahdollisuudet arvioida aikaisempien kielivaiheiden semanttisia motivaatioita. Useimmiten tämä koskee adpositioita, jotka lähtökielissä ovat valenssisuhteessa pääsanaan ja jotka ovat

rakenteellisesti lähellä saksan ja ruotsin prepositio-objekteja. Tähän kuuluvat myös edellä mainitut *uskoa jonkun päälle* ja *ajatella jonkin päällä*. Tuntuu luonnolliselta lähteä siitä, että kieli-kontakti on vahvasti vaikuttanut sellaisten rakenteiden käyttöönottoon. Mutta missään tapauksessa ei voida sulkea pois myöskään kontekstisidonnoisia, siis omaperäisiä mekanismeja. Valitettavasti Salmi ei käsittele näitä rakenteita kovin-kaan syvällisesti juuri kieliopillistumisen näkökulmasta. Tosin hän Heineen ja Kutevaan (2003, 2005) tukeutuen harkitsee erilaisia kontaktikieliopillistumisen mahdollisuuksia, mutta jättää lähemmän arvioinnin lukijan huoleksi. Teoria-osassa käytetty kirjallisuuskin soveltuu vain rajallisesti tämän kieliopillistumisen käsittelyyn, joka lienee melkein aina vilkkaassa vuorovaikutuksessa leksikaalistumistendenssien kanssa. Hyödyllisiä teoreettisia pohjatöitä on kuitenkin jo olemassa: Leena Kolehmainen on käsitellyt tätä ongelmakenttää vuodesta 2006 lähtien muutamissa kirjoituksissa ja julkaissut vuonna 2010 ensimmäisen laajemman tutkimuksen.

Käsillä olevan tutkimuksen myötä on saatu tarkkaa tietoa tarkasteltavien adpositioiden käyttöfunktioista Mikael Agricolan kielessä. Monissa tapauksissa keskeisten funktioiden ilmaisu näyttää tukeutuneen nykyisiä suomennoksia painokkaammin lähdekielisiin malleihin.

Lisäksi työssä on voitu osoittaa, etteivät Agricolan adpositioiden keskeiset merkitykset eroa huomattavasti nykykielestä. Teksteistä ei kuitenkaan löydy esimerkiksi kaikkia murteissa ja yleiskielessä tavattuja adpositioiden käyttötapoja. Samoin kuin *päälle*-sanana tempo-raalista merkitystä 'jälkeen' ei myöskään *alla*-adposition merkitystä 'vähän ennen'

tavata Agricolan kielessä. Salmen tutkimus on tuonut esiin lisäksi koko joukon mielenkiintoisia yksityiskohtia. Hänen työnsä on alallaan perusteellinen filologinen pohjatutkimus, joka on edellyttänyt tutkijalta harvinaisen monipuolista kieli-taitoa. Se on myös hyvä pohja monille jatkotutkimuksille, joiden avulla Mikael Agricolan kielen systeemiä ymmärretään tulevaisuudessa yhä paremmin.

MARKO PANTERMÖLLER
panter@uni-greifswald.de

Aineisto

A = tekstikorpus *Mikael Agricolan teokset*

1–4. Korpus sisältää Agricolan teosten 1. uudistetun näköispainoksen vuodelta 1987 ja sisältyy kokoelmiin Vanhan kirjasuomen korpus: Agricola. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/meta/agricola/agriirki_rdf.xml (12.11.2011).

LUTHER, MARTIN, D. 1545: *Die ganzte Heilige Schrift Deudsch*. Wittenberg. Herausgegeben von Hans Volz unter Mitarbeit von Heinz Blanke. Textredaktion Friedrich Kur. München 1972.

Kirjallisuus

HEINE, BERND – CLAUDI, ULRIKE – HÜNNEMEYER, FRIEDERIKE 1991:

Grammaticalization. A conceptual framework. Chicago: The University of Chicago Press.

HEINE, BERND – KUTEVA, TANIA 2003: On contact-induced grammaticalization. – *Studies in Language* 27 s. 529–572.

— 2005: *Language contact and grammatical change*. Cambridge: Cambridge University Press.

KOLEHMAINEN, LEENA 2010: From a spatial adposition to a grammatical relations' marker. Contact- and context-induced

- grammaticalization and their interaction. – *Lähivertailuja* 20 s. 98–154.
- KOLEHMAINEN, LEENA – VESALAINEN, MARJO 2006: Zum Status der Adpositionalphrasen. Schnittpunkte zwischen Rektion, Phraseologie und Valenzalternation. – Ulrich Breuer & Irma Hyvärinen (toim.), *Wörter. Verbindungen. Festschrift für Jarmo Korhonen zum 60. Geburtstag*, s. 197–212. Frankfurt a. M.: Lang.
- KORHONEN, JARMO 1981: Zur morpho-syntaktischen Variation von valenzbedingten Ergänzungen im Sprachgebrauch Luthers. – Erwin Arndt & Jarmo Korhonen (toim.), *Wissenschaftliche Konferenz "Kommunikation und Sprache in ihrer geschichtlichen Entwicklung bis zu Neuhochochdeutschen"* 26.–27. September 1980 in Oulu (Finnland) s. 65–80. Berlin: Akademie der Wissenschaften der DDR.
- 2006: Valenzwandel am Beispiel des Deutschen. – Vilmos Ágel, Ludwig M. Eichinger, Hans-Werner Erms & Peter Hellwig (toim.), *Dependenz und Valenz. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*. Vol. 2 s. 1462–1474. Berlin: de Gruyter.
- NIKKILÄ, OSMO 1985: *Apokope und altes Schriftfinnisch. Zur Geschichte der i-Apokope des Finnischen*. Groningen: Rijksuniversiteit.
- SONDEREGGER, STEFAN 1998: Geschichte deutschsprachiger Bibelübersetzungen in Grundzügen. – Werner Besch (toim.), *Sprachgeschichte* s. 229–284. Berlin: de Gruyter.
- SUUTARI, TONI 2004: 'Kopf' in finnischen, estnischen und saamischen Ortsnamen. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 58 s. 235–295.
- 2006: *Body-part names and grammaticalization*. – Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (toim.), *Grammar from the human perspective. Case, space and person in Finnish* s. 101–128. Amsterdam: Benjamins.

Sanomatta jättäminen vuorovaikutusressina: Tutkimus konjunktiooppisista puheenvuoroista

Aino Koivisto: *Sanomattakin selvää? Ja, mutta ja että puheenvuoron lopussa*. Helsinki: Helsingin yliopisto 2011. 239 s.

ISBN 978-952-10-7323-6.

Aino Koiviston väitöskirja käsittelee kolmen yleensä konjunktioiksi sanotun sanan käyttöä ilmauksen lopussa. Kuten otsikko kertoo, ilmaus tarkoittaa tässä puheen-

vuoroa, mutta samalla tarkasteltava jakso, jonka kyseinen sana lopettaa, on usein pitemmän vuoron rakenneyksikkö ja syntaktisesti puolestaan lause. Konjunktio-lopussa on valmiin lausuman foneettisia ja prosodisia piirteitä, ja olennaista on, että vuoro tämän jälkeen vaihtuu tai voi vaihtua. Esimerkkejä Koiviston käsittelemistä rakenteista ovat *mää teen vielä kal-*